

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ГОЧ СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА

УДК 82.091::821.133.1+821.161.2

**ОДНОЙМЕННІ РОМАНИ „ЗЕМЛЯ”
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА ЕМІЛЯ ЗОЛЯ:
ПОЕТИКА, ТИПОЛОГІЯ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
МАТВІЙШИН Володимир Григорович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
МОКЛИЦЯ Марія Василівна,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
КИРИЛЮК Світлана Дмитрівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, доцент кафедри української літератури.

Захист відбудеться 20 травня 2011 року о 14.00 год. годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розіслано 15 квітня 2011 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кінець XIX століття дав розлогі зразки українсько-французьких літературних взаємин у розрізі художніх методів, стилів, тем, рецепції. Прикметною у даному контексті є творчість О. Кобилянської та Е. Золя, авторів однойменних романів „Земля”. У типологічному ряді творів із селянського життя класиків світової та української літератур кінця XIX – початку XX століття ці романи посідають особливе місце і є художніми феноменами у широкомасштабному літературному диспуті про „владу землі”.

Проблема, виведена на дискусійне поле досліджень І. Франком у праці „Влада землі у сучасному романі”, спонукала багатьох вітчизняних дослідників до аналізу концептуальної та художньої специфіки „Землі” О. Кобилянської. Разом з тим літературною критикою неодноразово озвучена діалогічна проблематика українського та французького творів на одну тему. Серед ґрунтовної бази розвідок з царини творчості О. Кобилянської та Е. Золя віднаходимо спроби пов’язати однойменні романи деякими ідейно-тематичними аналогіями, що говорить про їхню придатність до типологічного зіставлення. Таку компаративістську перспективу задекларували П. Филипович, Н. Томашук, В. Матвійшин, П. Майдаченко, однак з дотичним підходом до проблеми.

Різні за стилістикою, структурою, культурно-історичним хронотопом та авторськими концепціями романи „Земля” містять цілий ряд перегуків: тематико-проблемних (симбіоз людини і природи; сила землі та підвладність їй селянина; духовно-релігійний світ людини; батьки – діти), імагологічних (стрижневий образ землі; відсутність головного персонажа; суголосні пейзажні та хронотопні образи), художньо-стильових аналогій, елементів змістовної синхронності (побут, мотивація вчинків). Підґрунтям для зіставлення художніх систем є також індивідуальні духовні історії О. Кобилянської й Е. Золя, які відбилися на моделях художнього світосприйняття письменників, їх творчій лабораторії. Це спонукає не просто до пошуку паралелей, а дещо більше – до з’ясування причин поляризації художніх систем у творах на подібну тему та з численними перегуками.

Отже, є наукова доцільність системного порівняльного аналізу „Землі” Ольги Кобилянської та „Землі” Еміля Золя як характерних для обох літератур художніх явищ кінця XIX – початку XX століть. Компаративне прочитання творів у контексті перетину літературно-мистецьких процесів даного періоду зумовлює актуальність дослідження. Специфіка та новизна роботи полягає у зіставленні та аналізі тих сторін письменницького стилю авторів, котрі дихотомічно проявлені натуралістичними тенденціями у художній системі українського роману та романтико-символістськими, імпресіоністичними акцентами в натуралістичній поетиці „Землі” французького письменника. Романи „Земля” репрезентують діаметрально протилежні вияви авторської ідейно-естетичної настанови, однак у зіставному контексті увиразнюються паралелі у художньому

мисленні обох письменників на зрізах характерології, сюжетних мотивів, поетикальних засобів, контекстуальності, хронотопу, поведінкових моделей, художнього психологізму.

Метою роботи є компаративне прочитання „Землі” Ольги Кобилянської та „Землі” Еміля Золя, з’ясування особливостей поетики однойменних романів шляхом їх типологічного зіставлення у контексті художньо-мистецьких процесів української та французької літератур кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Для реалізації мети визначено наступні **завдання**:

– простежити генезу однойменних романів „Земля”, виходячи з прочитання індивідуальної духовної історії О. Кобилянської та Е. Золя;

– окреслити авторські принципи художнього втілення образу землі та з’ясувати його біблійно-міфологічний аспект;

– проаналізувати шляхом порівняльно-типологічного підходу спільні й відмінні поетикально-стильові явища двох романів;

– визначити художньо-естетичні особливості та характер функціонування натуралізму й імпресіонізму в однойменних романах у зіставному аспекті;

– з’ясувати спорідненість та опозиційність текстів на стильовому, образному, хронотопному, персонажному рівнях;

– з’ясувати причини поляризації типологічно споріднених художніх систем.

Об’єктом дослідження є український та французький романи „Земля”, а **предметом** наукового осмислення стала їх поетика у порівняльно-типологічному аспекті.

Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з теорії літератури й компаративістики В. Будного, Р. Голода, Р. Гром’яка, Т. Денисової, Н. Зборовської, М. Кебала, М. Кодака, Ю. Кузнецова, З. Лановик, М. Лановик, В. Матвіїшина, М. Моклиці, Д. Наливайка, С. Павличко, М. Ткачука, а також М. Бахтіна, Д. Дюришина, Ф. Жоста, З. Мітосек; фахові студії з кобилянськознавства Г. Хоткевича, С. Смаль-Стоцького, С. Єфремова, П. Филиповича, Н. Томашука, З. Гузара, Д. Павличка, Б. Мельничука, В. Вознюка, С. Кирилюк, П. Майдаченка, В. Пахаренка, М. Павлишина, Т. Гундорової, Л. Горболіс, І. Демченко, Л. Дорошко та золезнавства І. Франка, Г. Пйотровського, А. Пузікова, Є. Кучборської, Н. Мелік-Саркісової, В. Левенця, Д. Шишкова, Р. Летбріджа, з них французьких учених Д. Багулі, Ж. Борі, Е. Коссе, А. Міттерана, Ф. Мурада, Д. Ньютона.

У дослідженні опираємося на наукові теорії та праці з області природничих наук – В. Вернадського, філософії – Д. Г’юма, Ж. Тішнера, культурології – К. Мальцевої, Л. Матвєєвої, Н. Сподарець.

У дисертації використано такі **методи дослідження**: порівняльно-типологічний (зіставний), біографічний, контекстуальний, структуральний.

Наукова новизна роботи полягає у типологічному дослідженні однойменних романів „Земля” О. Кобилянської та Е. Золя, здійсненого на імагологічному, хронотопному, стильовому рівнях. На біблійному матеріалі розглянуто смислове наповнення образу землі; з точки зору науково-природничих концепцій висвітлено основи вітальності образу землі. Вперше здійснено компаративне дослідження аналізованих романів в інтермедіальній площині, яка передбачає взаємозв'язок літератури із живописом і музикою, а також із широким залученням гуманітарних наук: психології, культурології, релігієзнавства, природничих наук. Також здійснено системний аналіз натуралістичних, імпресіоністичних особливостей поезики романів у зіставленні із французькими варіантами натуралізму й імпресіонізму та на перетині міжмистецьких зв'язків.

Теоретичне значення дисертації зумовлене новим ракурсом осмислення художньої-стильової специфіки романів „Земля”, виявленням спільних та відмінних граней творчості їх авторів. Результатами дослідження доводиться доцільність та ефективність типології творів різних (навіть полярних) літературно-естетичних типів, закономірність функціонування у відмінних поетиках тотожних ідейно-художніх явищ.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані при написанні компаративних розвідок, дипломних, курсових робіт, під час вивчення творчості О. Кобилянської та Е. Золя на спецкурсах для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів, у загальноосвітніх школах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника як складова комплексної теми „Українська література в контексті розвитку західноєвропейського літературно-художнього процесу”. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (протокол № 7 від 29 березня 2006 року) та науково-координаційною радою НАН України з проблем „Класична спадщина та сучасна художня література” при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 3 від 5 червня 2008 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи висвітлено у виступах на Міжнародній науковій конференції „Українська література в загальноєвропейському контексті” (м. Ужгород, 2005 р.), на IV Всеукраїнській науково-теоретичній конференції „Українська література в контексті світової літератури” (м. Одеса, 2007 р.), на XVII Міжнародній науковій конференції ім. професора Сергія Бураго „Мова і культура” (м. Київ, 2008 р.). Дисертація обговорена на спільному засіданні кафедр світової та української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Публікації. Основні положення дисертації викладено у восьми статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, вписку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 205 сторінок, із них – 180 сторінок основного тексту. У Списку використаних джерел налічується 242 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** розкрито стан наукової проблеми, обґрунтовано її актуальність та новизну, сформульовано мету, завдання роботи, визначено об'єкт, предмет і теоретико-методологічну основу дослідження, окреслено його теоретичне й практичне значення, наведено дані про структуру дисертаційної роботи.

Перший розділ **„Художній простір О. Кобилянської та Е. Золя: витoki і способи моделювання дійсності”** складається з чотирьох підрозділів, у яких висвітлено наукове осмислення творчих феноменів О. Кобилянської та Е. Золя літературно-критичними студіями, генезу однойменних романів „Земля”, відображено художню специфіку вітального образу землі у творах та біблійно-міфологічний аспект символу землі.

У підрозділі 1. 1. **„Творчість авторів „Землі” у контексті літературознавчих студій”** розглянуто оціночно-критичну шкалу осмислення літературного доробку О. Кобилянської та Е. Золя. Романи „Земля” спричинилися до витворення широкого науково-теоретичного дискурсу в галузі українського і світового літературознавства.

Довкола „Землі” та творчої постаті О. Кобилянської розгорнулася загалом дискусійна ситуація. Вона свідчить не лише про розбіжність наукових міркувань та інтерпретацій, а й про затребуваність роману в процесі переосмислення різних проблем. Концептуальні, хоч і суперечливі, оцінки творчості О. Кобилянської дали І. Франко, Г. Хоткевич, Леся Українка, С. Смаль-Стоцький, С. Єфремов. У свій час вони спричинилися до створення харизматичного літературного іміджу письменниці, стали цінним джерелом для сучасних інтерпретацій її творчого доробку. Вагомий внесок у розвиток кобилянськознавства здійснили вітчизняні вчені П. Филипович, О. Бабишкін, Ф. Погребенник, Н. Томашук, З. Гузар, Д. Павличко, В. Матвіїшин, Б. Мельничук, В. Вознюк, С. Кирилюк, С. Пригодій, П. Майдаченко, В. Пахаренко, І. Демченко, Л. Дорошко та інші. Серед них виокремлюються феміністичні студії, представлені працями В. Агеєвої, Т. Гундорової, С. Павличко, які трактують творчість авторки „Землі” крізь призму психоаналізу її інтимного життя.

Помітною у плані нового прочитання творчості О. Кобилянської, у тому числі й „Землі”, є праця М. Павлишина „Ольга Кобилянська: Прочитання” (2008), відзначена критичним переосмисленням традиційних і модерних поглядів на творчість письменниці. Свіжий оригінальний погляд на стильовий вимір творчості авторки „Землі” містить монографія М.

Моклиці „Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму)” (2011), де аргументується рух О. Кобилянської вже на ранньому етапі модернізму до експресіонізму через мелодраму й алегорію.

У масиві сучасних досліджень помітними є студії, присвячені темі землі в літературі, де відзначається суголосність романів „Земля”: Л. Горболіс, А. Гурдуза, Т. Денисової, М. Кудрявцева, І. Кушнір, Н. Овчаренко, Н. Яцків.

Актуальність питання натуралізму та особливостей художнього методу Е. Золя вже більш як століття є в полі зору французького та світового літературознавства, яким напрацьовано на цю тему місткий багаж історіографічних, естетико-теоретичних, компаративних, культурологічних студій. Значимість творчої особистості письменника підтверджена заснуванням у 1921 р. у столиці Франції літературного Товариства друзів Еміля Золя. У часописі Товариства „Les Cahiers naturalistes” публікуються наукові студії, присвячені творчості Е. Золя та проблемам натуралізму. Серед них і чимало досліджень із проблематики роману „Земля”, авторами яких є Д. Багулі, Р. Батлер, Е. Коссе, Ф. Геммінг, Р. Олореншоу, Д. Рое та інші. Тут видана французькою мовою в 1967 році одна із праць В. Матвіїшина „Emile Zola en Ukraine” („Еміль Золя в Україні”).

Увагу французьких критиків Д. Багулі (автора кількох десятків праць і книг про творчість Е. Золя) та Е. Коссе привертають у натуралістичному романі елементи міфічного, романтичного. Їхні дослідження перегукуються із проблематикою розвідки польського вченого Г. Пйотровського „Золя і натуралізм” (1901), який виокремлює у натуралістичному методі Е. Золя ознаки гротеску, романтичної гіперболізації, символічної ідилії. Міфологічний мотив в основі його романів є предметом наукової уваги Ж. Борі, С. Геннесі. Одною з найпродуктивніших у зарубіжній критиці є тема зв'язків Е. Золя з імпресіоністичним мистецтвом. Авторами праць, окреслених координатами міжмистецького порівняльного аналізу, є Р. Летбрідж: „У дзеркалі: Золя і сучасний живопис” (2003), Д. Ньютон: „Еміль Золя і художники” (2007). Працями зарубіжних авторів ставиться під сумнів монополія натуралістичного методу у прозі Е. Золя, що взято нами до уваги в аналізі роману „Земля”.

Вагомий внесок у золяїстику зробила літературна критика радянського періоду. В її дискурсі натуралізм, а більше реалізм Е. Золя потрактований дещо шаблонно, але не без уваги на глибокий психоаналіз, екзистенційні мотиви, філософський ліризм, художню контрастність індивідуального стилю письменника. Це праці С. Ємельянікова, А. Пузікова, Є. Кучборської, Н. Мелік-Саркісової. На сьогодні інтерес до романістики Е. Золя та проблем натуралізму тільки зростає. Актуальними в цьому плані є розвідки з вираженим компаративістським підходом Д. Наливайка, Р. Голода, М. Кебала.

Із контексту критичних оцінок творчості авторів однойменних романів „Земля” виокремлено цінні для нашої роботи міркування щодо ключових особливостей поетики творів, їх

естетичного начала, письменницької манери, тематичних аналогій, тобто тих компонентів, які претендують на типологічне вивчення.

У підрозділі 1. 2. „Гене́за однойменних романів „Земля” проаналізовано розвиток творчих методів письменників, виходячи з прочитання індивідуальної духовної історії О. Кобилянської та Е. Золя. Досліджено специфіку художнього світобачення авторів „Землі”, яка обумовила їх творчу лабораторію. Простежено способи формування діалогічних елементів художніх систем романів, які виходять із координат генези. У структуральному протиставленні понять висвітлено на тлі генези романів утвердження особистісного – соціального, інтровертного – екстравертного, емоційного – раціонального, романтичного – реалістичного.

„Земля” О. Кобилянської засвідчила сміливу ідейно-художню трансформацію селянської теми і започаткувала у зв’язку з цим новий етап розвитку української реалістичної прози. Погляд авторки на селянина далекий від ідилії. У щоденниках вона зізнавалася, що „не у великому захваті від селян”. Такий досвід не дозволяє у творчому процесі ідеалізувати, надає зображуваному життєвої правдоподібності, достовірності. Бачення письменницею зблизька темних сторін селянського життя відбилось на поезиці „Землі” натуралістичними вкрапленнями. Разом з тим художній світ її роману позначений експериментом і аналізом, актуальними науковими зацікавленнями. Новаторським літературним явищем останньої третини ХІХ століття став „експериментальний” роман Е. Золя. Ним письменник намагався модернізувати французький реалістичний дискурс, поклавши на науково-методологічну основу. Скерований твердженням І. Тена, що в художникові завжди живе філософ-енциклопедист із всеохоплюючим поглядом на речі, Е. Золя послідовно створив цикл романів „Ругон-Маккари”, до якого п’ятнадцятою ввійшла „Земля”.

Простеження життєвої ситуації митців дало змогу змодельювати їх психологічний портрет та світовідчуттєвий код. На цьому тлі виявляється опозиційність художніх методів письменників, а разом з тим індивідуальність вибору спільної тематики, проблемна, імагологічна синхронність творів. Зокрема, оцінка внутрішнього світу О. Кобилянської безсумнівно доводить її меланхолійну, інтровертну творчу установку, чим пояснюється, наприклад, повільність написання твору (сім років).

Якщо „Земля” О. Кобилянської була створена під враженням конкретної події, то задум однойменного роману Е. Золя виник у процесі роботи над „Ругон-Маккарами” задля розширення соціального плану циклу. У зв’язку з цим художнє опрацювання теми землі й селянина, задалегідь чітко сплановане і теоретично підготовлене автором, тривало трохи більше року. Метод творчої праці О. Кобилянської знаходиться в крайній опозиції: вона творить уривчасто, тягло в часі, під супровід натхнення. Звідси, можливо, й така затягнута експозиція твору. Натуралістичне полотно Е. Золя зумовлювало раціональний підхід: воно було одночасно

дослідницькою лабораторією, в якій методично здійснювався підбір фактів і не вимагалось особливої концентрації духовних зусиль. Останній аспект невід'ємно супроводжував творчий процес буковинської авторки.

„Земля” О. Кобилянської виписана з контексту особистісного авторського проникнення у долю своїх героїв, з якими була близько знайома у житті. А відтак суб'єктивно-психологічний аспект роману став визначальним у його поетиці. Е. Золя опановував селянське середовище шляхом зовнішніх спостережень, через вивчення певних документів та матеріалів. Тому його „Земля” є панорамою природно-соціального життя у всій його конфліктності, але без уваги на психодуховний простір людини та народу.

У підрозділі 1. 3. *„Художня специфіка вітального образу землі у творах”* досліджено категорію вітальності в образі землі, яка оформлює його у висхідний та визначальний персонаж. Простежено розвиток типологічних вітальних значень образу землі у романах, які рухаються в напрямку від художньо-міфологічного змісту до природничо-філософського концепту. Проблему опрацьовано шляхом зіставлень художніх явищ поетики та наукових фактів і гіпотез. Окреслено типологічні аспекти художнього втілення вітального образу землі у взаємодії з теоріями природничих наук.

Образ землі в обох романах є самодостатньою моделлю не просто живого організму, а власне такого, який відповідає усім людським характеристикам. Він містить широкий спектр способів зображення від персоніфікації до алегорії. У творі О. Кобилянської яскраво проявляється фізіологізм у „портреті” землі. Її образ у французькому романі також сконструйований як детальний відбиток людського тіла, набуває виразних фемінних анатомічних контурів завдяки конкретній натуралістичній метафоризації. Мегаобраз землі в романах психологізований, з елементами „свідомості”. Це цілісно сформований персонаж, наділений внутрішньо-особистісними якостями й емоційними характеристиками, особливим власницьким магнетизмом.

Категорія вітальності образу землі впливає з ряду художніх та наукових аналогій, тобто має метафорологічне і фізико-природниче підґрунтя. З цієї точки зору розглянуто концепцію В. Вернадського „живої” землі – біосфери, невід'ємною частиною якої є людина. Вона (концепція) органічно вписується у художню канву романів. Біофізичні властивості землі як вічноживої матерії, що містить невичерпний енергетичний потенціал, отримують у творах своє архетипне втілення.

У процесі типологічного зіставлення романів висвітлено поліаспектність вітального образу землі: окрім виразних фізіологічних даних, потужного енергетичного поля, земля володіє відновлюючими, терапевтичними властивостями, естетико-духовними якостями, має психологічний ефект і здатна задовольнити найглибші почуття. Безсумнівно, вона є не тільки фізичною, але й духовною субстанцією. Авторами відтворено алегоричний персонаж-образ землі –

„живої” істоти, яка має характер володарки. Розробка образу землі у творах зумовлена спільними закономірностями і рухається на зображально-виражальному рівні від зовнішнього (предметного) до внутрішнього (психологічного), але тільки в О. Кобилянської спрямована на вираження духовного змісту.

Водночас тема землі у творах розгортається з принциповою відмінністю авторських підходів Е. Золя та О. Кобилянської. Концептуальна позиція французького письменника полягає у тому, що взаємини його героїв із землею засновані виключно на матеріально-біологічних законах світу, а земля як втілення цінностей соціуму є для них лише об'єктом життєвого процесу. Примітивний рівень життя селянина не входить до системи вищих цінностей. Натомість взаємини героїв О. Кобилянської із землею набирають глибинного понятійного значення та переосмислюються у контексті духовно-вартісних людських орієнтирів, а земля є не об'єктом, а суб'єктом, живою міфічною силою, одухотвореною істотою. Українська авторка відчуває у владі землі щось містичне, і це вже не тільки біологічні закони, а й ментальні, космічні. Звідси образ землі є в центрі міфопоетичної моделі світу, яка по своїй суті протистоїть природничо-науковій концепції землі французького письменника.

У підрозділі 1. 4. *„Біблійні витоки символу землі та його авторське втілення”* простежено генезу символу землі, його входження у вимір людської особи. Проблему досліджено на матеріалі біблійних джерел, тому що в цій площині лежить ядро дилеми „земля – людина”, відкривається основа їх генетичного зв'язку. Художнє втілення символу землі сягає основ культурно-історичної пам'яті та означене кодами біблійного метатексту. Це розкривається через метафоричну констатацію походження людини із земної матерії, відображення діалектики їх співіснування, через мотив материнства, жіночого начала.

Смислові шари символу землі в обох творах чільно наповнені біблійно-міфологічним змістом, багатозначні і структуруються в кількох аспектах. У природно-біологічному й антропологічному аспекті: „жінка”, „плодючість”, „родителька”, „лоно”, „мати-годувальниця”, „організм”, „жіноче тіло”, а в романі Е. Золя (як виключно позитивістсько-натуралістична домінанта) ще й „дружина”, „коханка”, „суперниця”, „спокусниця”, „об'єкт сексуальних бажань”, „жива матерія”. У філософсько-вітаїстичному аспекті: „джерело життя”, „життедайна сила”, „базис життєвих цінностей”, „сєнс існування”, „колиска роду”. У полярному до попереднього есхатологічному аспекті: „приреченість”, „ярмо”, „вбивця”, „загибель”, „могила”, „посмертний притулок”, „останнє пристановище”, „початок і кінець”. У романах тісно прив'язана до символу землі категорія смерті. Смерть із точки зору Е. Золя є необхідною складовою природного біологічного циклу, який передбачає зміну стану, перехід однієї іпостасі в іншу, трансформацію старого життя в нове. О. Кобилянська вбачає у ній поштовх до духовної еволюції, морально вищого способу життя, надолуження (наприклад, у стосунку до Михайлових батьків після загибелі

сина). Через категорію смерті у символі землі О. Кобилянська та Е. Золя втілили ідею життя після життя, однак французький письменник зробив це з орієнтацією на біологічні закони природи, а буковинська авторка – з виходом у метафізичний простір, у площину духовно-релігійних субстанцій.

У творі О. Кобилянської виокремлюється з-поміж інших морально-етичний („законодавиця трудової моралі”, „вихователька душі”, „цілителька”, „судова і моральна інстанція”) та духовно-релігійний аспект символу землі („провідник молитви”, „місце покути”, „відкуплення”, „вища містична сила”, „божество”, „святий дар”, „духовна субстанція”), де земля виконує медіальну (посередницьку) функцію між людиною і Богом.

Смислові структури символу землі відображають відмінність індивідуального світовідчуттєвого коду авторів: глибоку релігійність О. Кобилянської та свідоме дистанціювання від неї Е. Золя. У символі землі французького письменника сконцентровано позитивістську філософію одного світу – видимого, природного, матеріального. Буковинська авторка, окрім цього, пропонує метафізичну філософію світу невидимого, духовного, містичного, який передбачає присутність Бога. У її романі очевидною є сакральність землі, яка синтезує в собі божественні імперативи. Якщо Е. Золя не виходить за межі лінійного вектора *земля – людина* у критеріях людської вартості, то О. Кобилянська розгортає цю проблему у площині тринітарної схеми *земля – людина – Бог* з акцентом на християнському осмисленні символу землі як місця Божої присутності, опертя духовного зросту, законодавиці християнської моралі.

Типологічні аспекти втілення символу землі та його функція в системі романів пояснюють також природу цього символу як відбитка суб’єктивного переживання реальної дійсності (О. Кобилянська) або її раціонального опанування (Е. Золя), що дає підстави узагальнити авторські позиції в поняттях міфема та концепту землі. Художній досвід Е. Золя об’єктивується у концепті як апогеї узагальнення раціонального типу, бо це переважно мисленнева конструкція, яка спирається на дані природничих наук. Натомість у О. Кобилянської це не концепт, а скоріше міфема землі, моделювання світу за зразком міфосвіту, коли в основі – обоження сил природи, надання землі статусу сакральної першооснови буття.

Другий розділ **„Типологія поетикальних структур романів „Земля”** складається з чотирьох підрозділів. У них детально проаналізовано основні компоненти поетики творів, де найбільш помітні художньо-текстуальні аналогії і контрасти. Інструментаріями паралельного зіставлення та типології систематизовано поетикальні особливості однойменних романів у стильовій площині натуралізму, імпресіонізму, на рівні хронотопу, в парадигмі семантико-стилістичних опозицій.

У підрозділі 2. 1. „*Особливості натуралістичної поетики „Землі” Е. Золя та „Землі” О. Кобилянської*” окреслено специфіку натуралізму в поетиці однойменних романів, його художні домінанти та індивідуальний національний характер.

В особі Е. Золя натуралізм віднайшов свого законодавця, пропагандиста і художника. Його інноваційний підхід до творчості ознаменував новий методологічний етап у розвитку французької літератури, який полягав у перенесенні наукових методів (спостереження, експеримент) у сферу мистецтва. Зацікавлення психопатологічними явищами у процесі дослідження проблем спадковості, фізіології, акцентуація неестетичного, потворного, відображення шокуючих моментів та контрастне живописання визначили художню специфіку „Землі” французького автора і типологічно позначились на романі української письменниці. Натуралізм проявив себе у „Землі” О. Кобилянської як вектор пошуку нової системи естетичних координат, яка передбачає найсміливіші художні експерименти. В українському романі натуралістичні художні явища позначені пафосом антитези і разом з тим моделюють залежний від спадкових факторів психологічний тип персонажа.

Ідентифікативні ознаки натуралізму Е. Золя включають засади популярних наукових теорій (насамперед „Вступ до експериментальної медицини” К. Бернара), які присутні й у творі О. Кобилянської: зображення явищ дійсності у причинно-наслідковому зв'язку, підкорення людської сутності законам природи та інстинктам, зацікавлення психоаналізом, застосування експерименту до вивчення людської психіки, увага до низьких проявів людської природи. Риси науково-психологічного експерименту позначені на поетиці „Землі” обох авторів. Е. Золя був новатором у тотожному відображенні різних типів фізіологічних реакцій в екстремальних душевних та психічних станах героїв. Українська письменниця діє ще проникливіше: оголює найглибші пласти людської психіки, зупиняється детально на відображенні напружених психічних станів, які супроводжуються безконтрольною емоційною поведінкою і активізацією механізмів психологічного захисту (образи Анни, Марійки). Фактором спадковості в однойменних романах зумовлені анатомічні особливості зовнішності, регламентуються нахили, вдача, пристрасті. Разом з тим О. Кобилянська та Е. Золя дещо відмінно розвивають концепцію спадкового фактора в людині. В українській письменниці спадкове детерміноване елементами культури, освіти, виховання (Анна, Михайло). У французького автора духовні первні втрачають силу під впливом генів, тобто культурно-виховний аспект поступається природному (Елоді).

Концепт натуралізму в обох творах має тісний зв'язок із теорією психоаналізу, позначений авторським спостереженням та заглибленням у сферу генетики, людських інстинктів. Остання є спільною віссю обох романів. Тільки вона у творі О. Кобилянської позбавлена надмірного біологізму, сексуально-фізіологічного потрактування, що властиво авторському методу Е. Золя.

Романи „Земля” утверджують також один із основних натуралістичних принципів – світоглядний монізм, який включає людський світ у світ природи, підпорядковує його спільним законам життя і розвитку. Загалом особливості натуралізму О. Кобилянської оформлені не тільки сциєнтичними зацікавленнями авторки, а й національно-культурним, психологічним контекстом її творчої особистості. Відповідно культурно-естетична категорія має національний характер і ментальним чином позначена на поетиці „Землі”.

Специфіка натуралізму українського роману полягає у тому, що він виконує здебільшого виражально-експресивну функцію. Цим суттєво відрізняється від французького варіанту, де домінує описово-інформативний аспект. У художній системі „Землі” Е. Золя натуралізм означений, насамперед, гносеологічною спрямованістю.

У підрозділі 2.2. *„Імпресіонізм у міжмистецькому діалозі художнього світу однойменних творів”* визначено функції, специфіку та типологію імпресіоністичних поетикальних засобів. Імпресіоністична манера О. Кобилянської та Е. Золя – явище промовисте у їхній творчості, таке, що відображає діалог мистецтв.

Бачення життя і світу як об’єктивної даності на філософському оперті емпіричного позитивного досвіду тісно зблизила Е. Золя з імпресіоністами, що позначилося на його творчій манері. Автору „Землі” імпонували сміливі експерименти живописців і він беззастережно вводив їх у прозу. Е. Золя у творі використав особливий творчий метод імпресіоністів – пленер, котрий дав поетиці роману нову актуальну живописну техніку: вібрацію та рух кольорів, відтінків, запахів, їх суміжність у часі та просторі, прийом плям та оптичного здрібнення, нюанси перехідних миттєвих станів, що відбуваються під впливом світла й повітря. Е. Золя користується у пейзажах насиченою теплою, барвистою гамою кольорів, яка створює враження світлоколірної мозаїки поля, а відтак відповідний настрій. Ці враження передаються письменником на лексичному рівні рясно вживаними прикметниками-колоративами, які підсилені у тексті ефектом відтінків і плям та спонукають читача до споглядання картини живопису.

З огляду на виразні малярні характеристики, імпресіонізм Е. Золя синтетично поєднується із живописом і набуває якості живописного імпресіонізму. Імпресіоністичний пейзаж Е. Золя виконує, як правило, антитетичну функцію: життєстверджуюча тональність природи контрастує у романі з натуралістичним зображенням убогості селянського побуту та внутрішнього світу селян.

Імпресіонізм Е. Золя-„живописця” зазвичай відмінний від імпресіонізму О. Кобилянської, оскільки для французького письменника він є складовою художнього світобачення, а для буковинської авторки – тонкого світовідчуття. О. Кобилянська близька до Е. Золя у „Землі” поліхромною палітрою польового пейзажу, але не колір відіграє тут основну роль. Він насичений більше звуковими й запаховими ефектами, є динамічною картиною для зору та слуху. В імпресіоністичній картині природи письменниці – кольоро-музичні паралелі. Пейзаж О.

Кобилянської „звучить”, створюючи музичне враження. Навіть рух природи в описах набуває ритмічності. Музичною у даному випадку є ритміка самого тексту, скомпонована на лексико-фонетичному рівні. Імпресіоністичні етюди письменниці, зодягнені, як правило, в музичну метафору, набувають мелодійної пластики, симфонізму. Із них виокремлюється синтез звуко-запахово-колеристичних деталей картини природи, де звукові замальовки справляють музикальне враження. Отже, імпресіонізм української письменниці синтетично поєднується із музикою і його можна класифікувати як музичний імпресіонізм.

Колористична палітра українського роману здебільшого монохроматична, насичена холодними відтінками з перевагою сірого кольору. Тут імпресіоністичні акценти плавно зміщуються в бік символізму, коли колір перестає виражати одномоментність баченого, а набирає образності, переростає в символ. О. Кобилянська послідовно проектує світ природи у сферу суб'єктивних переживань героїв. У зв'язку з цим імпресіоністичні елементи отримують психологічне навантаження, тягаться до обр'ю внутрішньо-особистісного.

Проаналізовано також специфіку психологічного імпресіонізму в романах. Ставлячи героїв у несподівано-екстремальні ситуації, О. Кобилянська простежує перебіг їх переживань від найвищого емоційного напруження до спаду. Тут активується проникнення в суб'єктивну сферу людини: почуття гнітючості, самотності, безвиході, відчаю. Подібні явища мають місце й у французькому романі: в картині митарств старого Фуана. Письменник висвітлює таку межову ситуацію людського буття, соціального становища, коли особистість проявляє приховані фізичні та психічні потенціали у боротьбі за виживання.

У підрозділі 2. 3. *„Порівняльний аналіз хронотопної моделі романів”* опрацьовано часо-просторову складову поетики, досліджено специфіку конструювання авторами природно-географічного, сюжетного, персонажного, психологічного, соціального, родинно-побутового хронотопу, який веде до символіко-естетичних глибин тексту.

Концептуальна роль у змістовій організації романів „Земля” належить, передусім, заголовку, який становить ключове слово і ключовий образ, акумулює ідею, тему та зміст. Він включає в себе наступні смислові рівні: земля як емпірична дійсність, земля як простір, земля як субстанція, земля як суб'єкт художнього світу автора. У творах Е. Золя та О. Кобилянської заголовок (а в українському романі за допомогою алюзії, яка об'єктивується в епіграфі) стає тлом хронотопної моделі.

У часо-просторовій площині українського роману звернено увагу на наступному після заголовка кодовому елементі тексту – епіграфі. У його змісті закладено екзистенційно-психологічну наповненість хронотопу „Землі”. Семантика заголовка та епіграфа знаходиться в бінарній опозиції: *земля* як поверхня та *безодня* як нескінченна глибина. Смисловий код епіграфа

виконує антиципаційну функцію (попередження, передбачення) і дає проявлення ключовим семам тексту *глибина, глибінь*.

Моделюючи об'єктивну реальність, письменники дотримуються принципу контрасту у системі хронотопу, структурні компоненти якого функціонують здебільшого у полярних позиціях. В українському романі: весілля на початку твору – похорон укінці, служба у війську – праця на полі, характери та світогляд Михайла – Сави, Анна – її родина, хата Федорчуків – бурдей, село – панський дім, поле – „сусідній ліс”, похмурий день – місячна ніч тощо. Французький автор змальовує, здебільшого, контраст оточуючого середовища (поля, природи) та мізерної в ньому людини. Е. Золя використовує прийоми панорамного зображення, фотоефектів, які вражають візуальною оптичністю, проте не сягають духовних глибин селянина.

Е. Золя формує розлогу часо-просторову модель, у яку вписані хронотопи: природно-географічний, соціальний, родинно-побутовий, історико-біографічний (селянство Франції, генеза сімейств), частково етнографічний (ярмарка, святкування дня покровителя села святого Генріха). Ті ж хронотопні різновиди взаємодіють і в романі О. Кобилянської, проте згорнуто, з іншим цільовим призначенням: все зовнішньопросторове підпорядковане внутрішньодійовому та підсилене хронотопною символікою. Хронотоп ночі, наприклад, закодований містичними атрибутами і увиразнює внутрішній хронотоп персонажа. Основні ж акценти розподілено на суб'єктивно-особистісному, психологічному хронотопі, де авторка помітно присутня: її особистість акумулюється в образі Анни. В Е. Золя, навпаки, над хронотопом персонажа тяжіє хронотоп побуту, природного та соціумного простору, котрий детермінує героя.

Окремо проаналізовано специфіку часової організації романів. Вона є відмінною у творах, але не позбавлена певних аналогій щодо форм циклічності часу та його ідейно-сміслового наповнення. Категорія часу „Землі” Е. Золя розроблена з позицій наукового методу: йому властивий визначений ритм, якому підпорядкована вся архітектоніка роману – п'ять урівноважених за об'ємом частин. Часова тривалість подій (метричний час) у творах майже однакова – приблизно вісім років із життя героїв. У „Землі” Е. Золя цей відрізок часу розподілений рівномірно. В О. Кобилянської – навпаки, навіть опозиційно: трохи більше, як двом рокам фабульного часу, згущеного, експресивного (це ХХІХ глав), опонує інформативний перебіг долі героїв протягом наступних шести років, вміщених лише в останні три глави роману.

Діапазон часо-просторових реалій у Е. Золя структурований вширину, подрібнений та видовжений у часі, а в О. Кобилянської – згущено-драматизований. За архітектонікою французького роману проглядає чіткий хронотопний канон як втілення авторського наукового мислення. О. Кобилянська деканонізує свій романний дискурс модерною концепцією хронотопу, якісні та кількісні характеристики якого співвідносяться із суб'єктивним хронотопом автора.

У підрозділі 2. 4. „*Поетика й типологія протиставлень у романах „Земля”*” розглянуто закономірності та особливості функціонування опозицій і протиставлень у художніх текстах однойменних романів, зокрема в координатах відношення *природа – культура*. Шляхом структурально-типологічного аналізу висвітлено зміст соціокультурних, об’єктно-просторових антиномій та їх поетикальну роль в координатах опозицій *село – місто, соціальне – індивідуальне, своє – чуже*, де наявні певні грані дотику, які зближують однойменні романи і водночас дистанціюють їх.

Природа творчості О. Кобилянської походить із координат діалектичного взаємопроникнення традицій і новаторства, романтичного й реалістичного. Відповідно й у її прозовому дискурсі, в тому числі і в „Землі”, функціонують протилежності. У культурологічній площині вони зводяться до опозиції *природа – культура. Природне / матеріальне та культурне / ідеальне* вступає у гострий конфлікт в українському романі, визначаючи дуалістичний (навіть плюралістичний) характер його художньої системи. Функціонування художньо-стильових антиномій у романі Е. Золя походить із дуалістичної природи творчості письменника, його схильності до художньо-образної контрастності в романтичному дусі. Ще І. Франко помітив цю манеру художнього живописання у „Землі”, називаючи послідовного натураліста романтиком.

Тематикою романів „Земля” формується смисловий простір довкілля, природи. В українському творі він перебуває в діалектичному зв’язку із культурним простором відповідно до причинно-наслідкових умов буття. Двома полярними просторами формується ідентичний кожному тип селянина, тобто людини природного формату та людини культурного формату. У цих координатах досліджено гносеологію „природної” людини у *природному* світі та її співвідношення до людини „культурної” у *культурному* світі розглядуваних творів. На тлі „Землі” О. Кобилянської опрозорується своєрідність культурного простору однойменного твору Е. Золя. Він начебто відсторонений натуралістичним методом письменника, витіснений природним середовищем. Пріоритети духовності зазнають істотних деформацій у межах натуралістичної антропології письменника. Тут стихійний прояв культурних начал не виходить за межі природно-біологічної сфери буття. Людська природа у Золя – це дика стихія життя, яка через невпорядковану його організацію приводить до дисгармонії і міжлюдських стосунків, і стосунків людини й землі. Земля і людина творять у французькому романі основний контраст.

О. Кобилянська, натомість, абстрагується від побічного розуміння „природи” селянина, впорядковує його життєвий простір і наповнює духовним та релігійним змістом, що має безпосереднє відношення до вищого вияву природності – культури. *Культурне* не протиставляється *природному*, а входить у його контекст. Культурний простір українського роману ідейно репрезентований образом Анни, яка є носієм вищих устремлінь та ідеалів, вписана у категорію індивідуального.

Проаналізовано у творах схожі життєві ситуації Анни і Жана Маккара, які перебувають в опозиції до соціуму села і співвідносяться з філософською категорією відчуження. У зв'язку з випадінням, вимушеним розривом із природним континуумом, герої поставлені в умови вибору іншого. Власне тому Анна майбутнє свого сина пов'язує з освітою, а Жан подальшу свою долю бачить у далеких армійських походах. Тобто інтегрують себе в інший соціально-культурний простір, який не має стосунку із землею.

У **Висновках** сформульовано та узагальнено основні результати дослідження. Методологією зіставної компаративістики вдалося відкрити контрастний художній світ письменників, побачити нові грані їх творчості.

Автори репрезентували такий мистецький простір, у підвалини конструкції якого як основний принцип закладений художній спосіб вислову, що в О. Кобилянської здатен говорити мовою душі, а в Е. Золя – мовою логіки. Діалогічність обох творів зумовлена спільністю теми, проблематики, художніми паралелями, а їх специфіка полягає у синтезі поетикально-стильових явищ: натуралізм Е. Золя промовисто освоює в собі художні принципи реалізму, імпресіонізму, частково романтизму, скорочуючи відстань до художньої системи твору О. Кобилянської, яка є виявом синтезу реалізму та модернізму письменниці.

Значна частина того, що декларували Е. Золя та письменники-натуралісти останньої третини XIX століття, певною мірою знайшла своє відображення у романі О. Кобилянської. Однак практика Е. Золя полягає у дослідженні таких людських пристрастей, які є злом, проявом зіпсутої людської природи. О. Кобилянська же добирається до критичної межі людської психіки, яка володіє можливостями духовної реорганізації особистості. Загалом її натуралізм можна означити як експресивний, який полягає у домінуванні виражальних якостей над зображальними. І це, на нашу думку, ще один варіант натуралістичної поетики в українській літературі кінця XIX – початку XX ст., періоду між „науковим реалізмом” І. Франка та „вітальним” натуралізмом В. Винниченка.

Художній світ романів „Земля” позначений специфікою та особливостями революційного на той час напрямку – імпресіонізму. Імпресіонізм Е. Золя спадково набув живописної манери, яка актуалізувала нові зображальні прийоми поетики: повітряно-кольорова перспектива, передача сонячних рефлексів, барвіста деталізація матеріального світу. Власне у сфері зображальних прийомів, використовуваних обома авторами, лежать точки перетину літератури й малярства, які витворюють пластичні зорові образи. Якщо імпресіонізм Е. Золя тяжіє до живопису, то імпресіонізм О. Кобилянської – до музики, відчутний є його синтетичний зв'язок із символізмом, психологією, натуралістичними елементами та екзистенційними мотивами.

Хронотопом та системою образів романів „Земля” окреслюється панорамність обох творів. У Е. Золя це широкоформатна екранізація життя села в історико-соціально-побутових координатах.

Панорама О. Кобилянської – наскрізного характеру, вимірюється глибиною проникнення в основи людської психіки, душі. Відповідно й сутність образів та персонажів української письменниці поглиблюється внутрішньо-психологічними чинниками, а образи та персонажі Е. Золя довершуються зовнішнім предметним оточенням. Його пейзаж, наприклад, – це засіб створення панорамно-просторової моделі світу, і тільки час від часу, деталь для увиразнення психології героїв.

В обох романах ключова роль відводиться образу землі, в якому сконденсовано множини символічних значень. Земля у творах є реалією, символом і міфом. Останній визначається імпульсами надчуттєвої реальності, яка захована в підтекстовій частині творів, де відбувається архетипне моделювання вітального образу землі. Це спільний момент відображення письменниками смислових зв'язків, які споріднюють віддалені художні явища творів. Семантичні рівні символу землі в обох творах наповнені біблійно-міфологічним змістом, багат шарові і свідчать про відмінність індивідуального світовідчуттєвого коду авторів.

Земля у французькому романі – це найперш втілення (яке може користуватись різними способами зображення – від персоніфікації до алегорії) цінностей соціуму. Звідси – своєрідні риси, які, так чи інакше, виводять нас на думку про матеріально-біологічні закони світу й суспільства. Влада землі біологічна й соціальна – і це ключові аспекти концепту землі Е. Золя.

Натомість О. Кобилянська, яка вже відірвалася від матеріалістично-народницького (у Золя – позитивістського, натуралістського) світогляду і рушила в бік модернізму, не надто акцентує на соціальному аспекті землі, бо для головних (наближених до авторки) персонажів земля – це не об'єкт (у Золя – завжди об'єкт), а суб'єкт, жива сила, яка викликає любов і дає життя людині сенс. А тому в українському творі це не концепт, а скоріше міфема землі, моделювання світу за зразком міфосвіту, коли в основі – обоження сил природи, надання землі статусу сакральної першооснови буття.

Загалом художній простір О. Кобилянської та Е. Золя – це новаторське культурно-естетичне явище свого часу, яке дало сильний поштовх до якісної реорганізації національних літератур.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Гоч С. В. Генеза однойменних романів „Земля” Ольги Кобилянської та Еміля Золя: порівняльно-типологічний аспект / Світлана Гоч // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. – Випуск ІХ-Х (2004 – 2005 рр.) / [редкол.: В. Г. Матвіїшин (гол. редкол.), М. І. Голянич та ін.]. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – С. 299-307.

2. Гоч С. В. Поетикальні особливості однойменних романів „Земля” Ольги Кобилянської та Еміля Золя на структурному рівні хронотопу: компаративний аспект / Світлана Гоч // Сучасні

проблеми мовознавства та літературознавства. – Вип. 9: Українська література в загальноєвропейському контексті: Матеріали Міжн. наук. конференції / [редкол.: В. В. Барчан (голова) та ін.]. – Ужгород: Госпрозрах. ред.-вид. відділ управління у справах преси та інформації, 2005. – С. 107-112.

3. Гоч С. В. Імпресіоністичні тенденції художнього відображення в однойменних романах „Земля” О. Кобилянської та Е. Золя: компаративний аспект / Світлана Гоч // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / [редкол.: М. П. Ткачук (відп. ред.) та ін.]. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – Вип. XVIII. – С. 234-244.

4. Гоч С. В. Біблійний концепт землі в однойменних романах Ольги Кобилянської та Емілія Золя / Світлана Гоч // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць / [редкол.: Б. І. Бунчук (наук. ред.) та ін.]. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 321 – 322: Слов'янська філологія. – С. 466-471.

5. Гоч С. В. Витоки та особливості натуралістичних тенденцій в „Землі” Ольги Кобилянської та в „Землі” Емілія Золя / Світлана Гоч // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – Серія: Філологія (літературознавство) / [редкол.: В. Г. Матвіїшин, М. І. Голянич та ін.]. – Івано-Франківськ: Видав.-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006-2007. – Вип. XIII – XIV. – С. 179-185.

6. Гоч С. В. Типологічні аспекти натуралістичних поетикальних особливостей однойменних романів „Земля” Ольги Кобилянської та Емілія Золя / Світлана Гоч // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. праць. – Вип. 26 / [редкол.: М. Х. Гуменний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Акцент, 2007. – С. 136-146.

7. Гоч С. В. Поетика опозиції природа – культура в однойменних романах „Земля” О. Кобилянської та Е. Золя / Світлана Гоч // Мова і культура: Наук. журнал / [гол. ред. Д. С. Бураго]. – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XII (124). – С. 266-273.

8. Гоч С. В. Художня специфіка вітального образу землі в однойменних романах „Земля” Е. Золя та О. Кобилянської / Світлана Гоч // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 4. – С. 9-11.

АНОТАЦІЯ

Гоч С. В. Одинейменні романи „Земля” Ольги Кобилянської та Емілія Золя: поетика, типологія. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації здійснено поліаспектний компаративний аналіз поетики романів „Земля” О. Кобилянської та Е. Золя у типологічному контексті з проекцією на літературно-мистецьке середовище кінця XIX – початку XX століть. Новизною роботи є зіставлення художніх явищ романів у широкій предметній площині порівняльного літературознавства, тобто понад межами світу літератури – у її взаємозв'язках із мистецтвом, психологією, культурологією, релігією, природничими науками. Застосовуючи порівняльно-типологічний, структуральний, біографічний, контекстуальний методи дослідження, обґрунтовано і доведено наявність художніх аналогій генетично різнорідних текстів як діалектичного вияву онтології літератури. З цією метою простежено типологію генези однойменних романів „Земля”, проаналізовано поетикально-стильові особливості романів у їх опозиційному відношенні до художніх методів письменників на стильовому, образному, хронотопному рівнях. Висвітлено художні й науково-природничі аспекти вітального образу землі, а також біблійно-міфологічну природу символу землі.

Ключові слова: порівняльно-типологічний аналіз, генеза, вітальний образ, біблійний символ, хронотоп, модернізм, імпресіонізм, натуралізм, художній контраст, антиномія, структурний рівень.

АННОТАЦІЯ

Гоч С. В. Одноименные романы „Земля” Ольги Кобылянской и Эмиля Золя: поэтика, типология. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

В диссертации проведено полиаспектное сравнительное исследование поэтики романов „Земля” О. Кобылянской и Э. Золя в типологическом контексте с проекцией на литературно-художественную среду конца XIX – начала XX веков. Новизной работы является сопоставление художественных явлений романов за пределами мира литературы – в её взаимосвязях с искусством, психологией, культурологией, религией, естественными науками. Применяя сравнительно-типологический, структуральный, биографический, контекстуальный методы исследования, обосновано и доказано наличие художественных аналогий генетически разнородных текстов как диалектического проявления онтологии литературы. С этой целью исследовано типологию генезиса одноименных романов „Земля”, проанализировано их поэтологические особенности в оппозиционном отношении к художественным методам писателей на стилевом, образном, хронотопном уровнях. Освещено художественные и научно-естественные аспекты витального образа земли, а также библейско-мифологическую природу символа земли.

Ключевые слова: сравнительно-типологический анализ, генезис, витальный образ, библейский символ, хронотоп, модернизм, импрессионизм, натурализм, художественный контраст, антиномия, структурный уровень.

SUMMARY

Hoch S. V. Novels with similar titles „Earth” by Olga Kobylanska and Emile Zola: poetics, typology. – Manuscript.

The dissertation for the scholarly degree of Candidate in Philology on speciality 10.01.05 – Comparative Literature. – Ternopil’ National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil’, 2011.

Comparative multiaspect analysis of poetics of novels “Earth” by Olga Kobylanska and Emile Zola in typological context with the projection on the literature and artistic environment which existed latest 19th – early 20th centuries is carried out in the dissertation. Applying structural, comparable, biographic and contextual research methods, the presence of similarities and correlations of genetically heterogeneous texts as dialectical display of ontology of literature is proved and grounded.

The typology of their genesis which was reflected on the models of artistic thought and perception of the world of writers and on their creative laboratory, is the basis of comparison of poetical features of these works. The substantial poetical and stylistic contiguities of novels “Earth” are also analyzed on stylistic, character, chronotopic levels; the authors’ realization of concept of earth symbol is reflected from the point of Christian cultural philosophy. The development of character of earth which acquires the typological congratulatory values and moves in direction from artistically-psychological content to deep biocentric philosophical concept is traced.

The specifics of naturally-geographical, plot-based, personality, psychological, social, domestically-family type, ethnographic chronotopos by authors is investigated. Designing artistic reality, authors consonantly interpret spatio-temporal organization of the objective world, only with that difference, that the range of tempo-spatial realities in E. Zola’s novel is structured in width, grounded up and extended in time, and in O. Kobylanska’s one – condensed and dramatized.

Impressionism, being the expressive constituent of the modern stylistic conglomerate of O. Kobylanska which united the elements of neoromanticism, symbolism, naturalism, is a basic ground in typological comparison of her novel “Earth” with E. Zola’s novel bearing the same title. The impressionism of E. Zola is mostly objectively picturesque, and impressionism of O. Kobylanska prevails in appearances of music. In the latter case it acquired an expressive psychological character because strives to inner personal horizon.

In O. Kobylianska's work many identificative signs of naturalism are reflected. It revealed itself in the novel "Earth" as a vector of search of the new system of aesthetically beautiful co-ordinates, which predicts the boldest artistic experiments. Intrinsic to it antinomy principle of artistic perception of the world is largely defined the poetics of contrasts, where the naturalistic artistic phenomena are marked by the fervor of antithesis and at the same time design the psychological type of character dependent upon the inherited factors. It draws together the novel with E. Zola's one of the same title.

Principles and peculiarities of the functioning of oppositions and contrasting in artistic texts, in particular in the axis of *nature – culture* correlation are also traced in the dissertation. The conceptual context of socio-cultural, objective-spatial antinomies and their poetical role are reflected by means of structural typological comparison. It is found out, that opposite creative conceptions of O. Kobylianska and E. Zola which are able to engage itself into a dialog, even to be organically combined, co-operate on this basis.

Key words: comparative typological analysis, genesis, congratulatory appearance, biblical symbol, chronotopos, modernism, impressionism, naturalism, artistic contrast, antinomy, structural level.

Підписано до друку 11.11.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 0,9. Друк на різнографі.
Наклад 100 прим. Зам. № 94

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2